

Magyar Bálint
interjú

R.: Köszönöm, hogy időt szántál rám és először is az életút elemekről szeretnék kérdezni, családot, tanulmányaid, civil hatások, az életed első évtizedei, iskoláid, egyetemeid?

M.B.: Az apai ága a családnak évszázadokra visszamenően nemesi család, legalább nyolc ágon lehet visszavezetni a XII.-XIII. századig. Űkapám, Szemere Bertalan pedig a '48-as forradalom első kormányában belügyminiszter, a második kormányban pedig belügyminiszter és miniszterelnök volt. A kiegyezés utántól az első világháború végéig pedig négy országgyűlési képviselők volt a családban, valamint számos főispán és alispánok.

Dédapám, Kürthy Emil már egy Felvidékről, Bajkáról származó földbirtokos fia volt, aki otthagyta a családi 1200 holdas birtokot és színházi újságíró lett Budapesten. Szemere Bertalan lányát, Szemere Gizellát vette feleségül. Egyébként szabadkőműves volt, a Könyves Kálmán skót rítusú páholy tagja. Az ő nevén írtam álnéven a szamizdat Beszélőben 1982-ben.

Nagyapám, Magyar Elek, újságíró, második generációs értelmiségi. Apja MÁV főtisztviselő volt, Marcaliból származott, az Est Lapoknál helyezkedett el, 1917-től az Est Lapok közül a Magyarországnak volt a felelős szerkesztője 1936-ig.

Apám bölcsészkart végzett, a nagyapám Magyar Elek, a piaristákhoz járt, apám a Werbőczybe, én pedig a Fazekas Mihály gimnáziumban érettségiztem. Tehát mindannyian az ország valaha legjobb gimnáziumainak valamelyikében. Apám a bölcsészkart huszonegy évesen fejezte be, majd doktorált. Három évvel később a Nemzeti Színházban volt dramaturg, majd 1937-től az Operába került, 1941-től az Opera titkára. 1945-től 10 éven át a Nemzeti Színház főtítkára. 1955-58-ig a Vígszínház, akkori nevén még Néphadsereg Színház igazgatója. Soha nem volt párttag, Aczél távolította el az állásából 1958-ban. Ezt követően a Filmtudományi Intézet munkatársaként film- és színháztörténeti monográfiákat írt.

A család Szemere ága református, a Kürthy ág és a Magyar ág pedig katolikus volt. Anyám családja szintiszta zsidó család Kolozsvárról. 1928-ban települtek át. Míg a család pesti ága túlélte a háborút, addig anyai nagyapám testvéreit Körösladányból és Köröstarcsáról deportálták, és Auschwitzban pusztultak el. Anyám 1945-ben, a háború után a Nemzeti Színházba került, ott ismerkedett meg az apámmal, majd később elvégezte a Színházművészeti Főiskola dramaturg szakát. Aztán amikor apámat eltávolították a Néphadsereg színház éléről, nem engedték Pesten elhelyezkedni. Kecskemétre és Veszprémbe került dramaturgnak, majd a Rádiónál volt sokáig a nyugdíjazásáig rendező és dramaturg az Irodalmi Osztályon.

Van egy húgom, Magyar Fruzsina, aki a Veres Pálné Gimnáziumban érettségizett, és az ELTE Bölcsészkarán végzett, szintén színházi ember lett, dramaturg. Különböző színházaknál dolgozott egészen nyugdíjazásáig.

Jómagam a Deák téri Általános Iskolába jártam, aztán, ahogy már említettem a Fazekas Mihály Gimnáziumba, aminek a színeiben az Országos Középiskolai Történelmi tanulmányi versenyen második lettem. 1971 volt az az év, amikor az MSZMP-ben 21-ről 18 évre szállították le a felvételi korhatárt. És akkor gondolom kiadták jónéhány iskolának, hogy javasoljanak jó tanulókat a pártba. A Fazekasból nyolc diákot javasoltak, közöttük engem is a tanulmányi versenyeredmény miatt. Heten beléptek a pártba, de én nem voltam hajlandó belépni. Életemben egy pártnak voltam tagja, az SZDSZ-nek, aminek az egyik alapítója is voltam.

Érettségi után előfelvételiként Hódmezővásárhelyen voltam katona 11 hónapig. A bölcsészkaron angol-történelem szakon kezdtem, mert a szociológiát akkor ugyanis még nem

lehetett egyből felvenni a szociológiát csak másodévtől. Ezt követően leadtam az angolt, és így szociológia-történelem szakon végeztem 1977-ben. Ezt követően kerültem az MTA Világgazdasági Kutató Intézetébe.

A saját egyéni fejlődésemben, ha ilyen fontos tudatosodási pontokat lehet mondani, az első 6 éves koromban történt, amikor apámat eltávolították a Vígszínház éléről '58-ban, a második a katonai szolgálat volt '71-'72-ben, a harmadik pedig a csatlakozásom a Demokratikus Ellenzékhez '79-ben.

De a katonaság volt az, ami a gondolkodásomat erőteljesen meghatározta, megváltoztatta. A szeptember elsejei bevonulás után októberben gyakorlatilag egy véletlen folytán lelepleztük, hogy a besúgó hálózat hogyan működik a hadseregben, és ironikusan azt is mondhatnám, hogy szociológusként ennek a felgöngyölítése volt az első empirikus kutatásom. A zászlóalj egészében, ami két századból és két ütegből állt, lényegében felderítettük, hogy kiket szerveztek be besúgóknak. Én, mint a századnak a legmagasabb embere lettem a század első szakaszának szakaszparancsnok-helyettese és első rajának a parancsnoka. Ez akkor úgy ment, hogy egy században három szakasz volt, benne 3-3 raj. Magasság szerint sorba állítottak bennünket, és a kilenc legmagasabb ember lett a század kilenc rajának a parancsnoka. De aztán a rebellis magatartásunk miatt egy hónap múlva a kilenc rajparancsnokból csak hármat véglegesítettek. A renitensek helyére, így az én helyemre is már másokat neveztek ki. Így aztán az én rajparancsnokom Halász Gábor, a későbbi oktatáskutató lett. A katonaság volt az, ami világgossá tette számomra, hogy ez nem egy megreformálható rendszer.

Ez a tapasztalat, és meggyőződés aztán meghatározó volt számunkra az egyetemen is. Az ELTE-n a szociológia szakot, mint a polgári áltudományt 1948-ban megszüntették, és '73-ban, egy év előkészítő után mi voltunk az elsők, összesen tizenöten, akikkel a tanszéket újraindították. Ott volt Nagy Jenő, aki később szamizdatos volt, Gerő András, Örkény Tóni és Ungár András, aki Schmitt Marcsi férje lett később.

R.: Elég illusztris társaság. Mennyiben engedtek benneteket szabadon kutatni vagy mennyire volt tartani?

M.B.: Ott még nem kutattunk, de jó volt a képzés. A tanszékvezető az a Huszár Tibor volt, aki létrehozta a Szociológiai Intézetet. Az ő frappánsan megfogalmazott ideológiája az volt, hogy ő olyan, mint az ablakkeret: ha kívülről nézzük, bent van, ha belülről nézzük, kint van. 1972 táján kezdődött az Új Gazdasági Mechanizmus visszafogása egy retrográd fordulat keretében. Ez akkor bennünket is érintett. Akkor volt egy vita a kari KISZ-ben, amit Csetneki Gábor cikke indított el a Kari Híradóban, „Mire jó a protézis?” címmel, azaz, hogy mire jó a pótcselekvés? Ez később a Kritikában is megjelent, amire Huszár Tibor írt egy választ „A moralitás komornyikja”¹ címmel. Ez lényegében egy keményvonalas koncepciós politikai támadás része volt. 1973-ban ugyanis ennek részei volt Hegedűs András és Heller Ágnesék ellen indított koncepciós, bár velük szemben még nem büntetőjogi intézkedések, valamint Kis János, Bence György eltávolítása az MTA Filozófiai Intézetéből. Haraszti Miklóst meg egyenesen perbe fogták a „Darabbér” című gépelt formában terjedő könyvéért. Elsős egyetemistaként sikerült is e kirakatper bírósági tárgyalására bejutnom. Az ELTE bölcsészkarai KISZ elleni Kritika-beli támadás célja az volt, hogy felmutathassák, az említett filozófusok, szociológusok nézeteinek káros hatását az ifjúságra, mintegy e nézetek materializálódását. Az ELTE BTK KISZ-vezetése egy lázadó, reformer társaság volt, s egyben ez az akció volt e vezetés felszámolásának nyitánya. Még 3 évvel korábban, minthogy én odakerültem volna, az akkori bölcsészkarai KISZ-titkár választáson az egymással versenyző jelölt Haraszti Miklós és Atkári János volt. Atkárít, a '94-től majd fővárosi polgármester-helyettest választották meg, őt Margócsy István, a később elismert

¹ https://adt.arcanum.com/hu/view/MTA_Kritika_1973/?pg=88&layout=s

irodalomtörténész és a bölcsészkar tanár követte, majd Orosz István, '81-től a szamizdat Beszélő nyomdája. A Huszár-cikk megjelenése után lecsaptak a társaságra. Elsős egyetemistaként én is tagja voltam a Bölcsészkar KISZ vezetésnek, de amikor Orosz István lemondott, mi is kiléptünk a vezetésből. A KISZ felépítése annak idején csakúgy a középiskolában, mint az egyetemeken is, az volt, hogy minden osztály, illetve egyetemi tanuló csoport egyben egy KISZ-alapszervezet is volt. Megkönnyítve a tagok intézményi, majd az egyetemeken a titkosszolgálati ellenőrzését. Ezzel szemben már a gimnáziumban indítottunk egy mozgalmat az úgynevezett vertikális alapszervezetek érdekében, ami azt jelentette, hogy a diákok szabadon, az osztályuktól függetlenül alakíthattak, vagy csatlakozhattak tetszőleges alapszervezetekhez. Ezt a mozgalmat a Fazekasban betiltották. Mi próbáltunk szociológia szakkört is létrehozni, azt is betiltották. Jómagam a Fazekas diákújságnak, a „Diákszó”-nak voltam a főszerkesztője, aminek a megjelenését mintegy másfél évig ellehetetlenítették. Már akkor is jó iskola volt, hogy megtanuljunk, hogyan viszonyul a sajtószabadsághoz a hatalom.

Az osztálytársam volt egyébként Thürmer Gyula, aki az első osztályban a KISZ titkárunk volt, mikor is megbuktattuk, de felfelé bukott: iskolai ideológiai titkár lett. Az iskola vezetése szerette volna iskola KISZ titkárnak is, de ezt is megakadályoztuk.

R.: A szamizdatról mesélj.

M.B.: Mindjárt odaérünk. Az egyetemnek vége lett 1977-ben. Huszár Tibor annak ellenére felvett az első előkészítő év után a szociológia szakra, hogy a felvételi előtt írtam ellene egy cikket a Kari Híradóba arra reagálva, amit a Kritikában jelentetett meg. Én az egyetem befejezése után a sztálinizmus történetével akartam foglalkozni. Huszár azonban azt mondta, hogy szívesen ott tartana a tanszéken, ha nem ezzel foglalkoznék. De ragaszkodtam hozzá, és így aztán az egyetem után a Világgazdasági Kutató Intézetbe kerültem a szocialista országok osztályára.

1977-ben volt az első szolidaritási aláírás a csehszlovákiai ellenzéki mozgalom, a Charta '77 mellett, amit akkor csak harmincegynéhányan írtak alá. Ekkor elvi lehetőségként felmerült, hogy legyen az aláíróknak egy újabb második köre. Akkor én úgy gondoltam, hogy amíg az ember nem produkál a szakmájában valamit, addig ne egy tiltakozó aláírással próbáljon magának nevet szerezni. Mikor az Intézetbe kerültem, akkor az osztályunk egy lengyelel tanulmányköteten dolgozott. Nekem témaként a lengyel mezőgazdaság jutott. Az elvárt 20-30 oldalas tanulmány helyett egy 170 oldalas könyvet írtam a lengyel mezőgazdaság háború utáni történetéről. A dolgozat - rendhagyó módon - arról szólt, hogy miért nem sikerült a lengyel mezőgazdaságot téveszesíteni, miért nem fog sikerülni a jövőben sem, és hogy miért nem is érdemes. Ez az intézeti kiadványként 160 példányban megjelent munkám lett a belépőm az akkori informális szakmai világba, az akkor formálódó demokratikus ellenzéki szellemi körbe. Ez lett a doktori dolgozatom is 1980-ban. A két lektor közül az egyik egyenesen kandidátusi fokozatra javasolta, de a másik azt mondta, hogy túl fiatal vagyok még ehhez huszonhét évesen, írjak majd még egy másik könyvet kandidátusnak. Ennek nyomán az 1979-es tiltakozó aláírási akciónál, amikor Vaclav Havelt leültették, már én is az aláírók között voltam. Ekkor már mintegy kétszázötven ember írt alá a kiszabadításáért. Két levelet küldtünk, az egyiket Losonczy Pálnak, az elnöki tanács elnökének, a másikat Kádár Jánosnak, az MSZMP főtitkárnak. Én mind a kettőt aláírtam. Lényegében ezzel beiratkoztam a demokratikus ellenzékbe.

Tehát mikor azt mondtam, hogy három meghatározó esemény volt az életemben, ami a politikai sorsomat meghatározta, az volt apám kirúgása a Vígszínházból, majd a titkosszolgálat leleplezése a katonaságnál, végül pedig a Charta '77 melletti tiltakozás aláírása. Utána már nem nagyon kellett sem nekem, sem a rendszernek gondolkodni azon, hogy ki is vagyok, és hogy hova is tartozok. Amikor aztán a '80-ban megalakult a

Szolidaritás, '81 januárjában kimentem Varsóba interjúkat készíteni. A '79-es aláírási akció miatt, mint utólag kiderült, a magyar BM megkérte a lengyeleket, hogy kövessenek, figyeljék, merre járok. Ott volt akkor a Szövetkezeti Kutató Intézetnek is egy delegációja Juhász Pál vezetésével. A nyolcnapos kint tartózkodásunk során mindvégig követtek bennünket. Ez már a második napon nyilvánvalóvá vált mindannyiunk számára. Ez egyfajta gyorstalpaló volt számomra a követők beazonosításában, szükség szerint lerázásában, de egyébként sem csináltunk semmi illegálisat, a Szolidaritás akkor még egy legális szervezet volt. A lengyel titkosszolgálat nemrég megismert 80 oldalas jelentése is mutatta, hogy milyen értelmetlenül nagy létszámú apparátust állítottak ránk. Reggel 7-től este 11-ig 23 elhárítós munkatárs volt akcióban. Én körülbelül 10 bennünket követő kocsit azonosítottam a nyolc nap folyamán. Világos volt, hogy ez a nagy felhajtás, nem a súlyunknak szólt, hanem hogy a magyar megkeresésnek kívántak eleget tenni. Végül is kiutasítottak Lengyelországból.

R.: Nevetséges volt vagy inkább félelemmel töltött el?

M.B.: Nem, félelmetes nem volt. Az egész egyfelől izgalmas volt, másfelől pedig hasznos. Amikor hazajöttem, teljesen nyilvánvaló volt, hogy a reptéren átkutatnak, az intézetből pedig ki fognak rúgni. Szeptemberben meg amúgy is lejárt volna a gyakornoki ösztöndíjam, de miután ők példát akartak statuálni, Aczél György és Pál Lénárd, az Akadémia főtitkára, leszóltak, hogy engem azonnali hatállyal rúgjanak ki, ami meg is történt. A lengyel mezőgazdaságról szóló könyvem könyvkiadói szerződését is felbontották, és az útleveletem is bevonták. Én munkajogi perre mentem az intézet ellen, bár tudtam, hogy el fogom veszíteni, de demonstrálni akartam az ügy politikai jellegét. Jellemző, hogy csak a negyedik ügyvéd volt hajlandó elvállalni az ügyet, mert miután meghallották, hogy az Aczél rúgatott ki, nem vállalták az ügyet. Őt Fedák Tibornak hívták, aki a Harasztit is védő, apám egykori katonatársának, Kaczián Lórántnak a veje volt. Az egész után behívták az Ügyvédi Kamarába és közölték velem, hogy még egy ilyen ügy, és elveszik az ügyvédi praxisát.

Abban az időben ezeknek a kutatóintézetnek a jelentős részét olyan személyek vezették, akik saját maguk is voltak valakik. Ma senkik vezetik ezeket az intézeteket. Az akkori élettársam, Halustyik Anna, kutatóként a Jogtudományi Intézetben dolgozott, és pár napig kint volt velem Varsóban. A Belügyminisztérium le is szólt a Jogtudományi Intézet igazgatójának, Eörsi Gyulának, aki egyben az ELTE rektora is volt, hogy Annát rúgja ki az állásából. De ő ezt nem volt hajlandó megtenni, és Sárközy Tamással mindvégig megvédték a politikai retorzióktól. Amikor engem kirúgtak, akkor a Sárközy a lengyel mezőgazdaságról írt dolgozatának egy változatát megvásárolta a Jogtudományi Intézetnek, pedig rohadtul nem volt szükségük rá, de tizenötezer forintért megvették. Ez akkor öthavi fizetésem volt.

R.: Hogy legyen pénz?

M.B.: Igen, mert mikor meglátott, és később találkozott Annával, azzal élcelődött, hogy „Anna, ahogy elnézem a barátját, az nem fogja tudni magát eltartani”. Úgy hogy megvette, miközben állás nélküli voltam, és a BM leszólt, hogy Annát is rúgják ki.

Miután kirúgtak a Világgazdasági Kutatóintézettől, véletlenül összefutottam Manchin Róberttel, aki egyébként később a Gallup magyarországi vezetője lett. Én még 1973-ban elsős egyetemistaként ismertem meg. Mielőtt Szelényi Ivánt távozásra kényszerítették az országból, a magyar falvakról általa vezetett szociológiai felmérés szervezője volt, és én abban kérdezőbiztoskodtam. Mikor összefutottam vele akkor Hankiss Elemér Értékszociológiai műhelyében dolgozott, és följajánlotta, hogy szól az Elemérnek, hogy vegyenek oda. Én csak arra kértem, hogy várják meg a bírósági perem végét, mert ezt végig akarom csinálni, de utána szívesen megyek. A pert annak rendje és módja szerint el is vesztettem, de a lényeg annak statuálása volt, hogy az eltávolításomnak a Világgazdasági Kutató Intézetből szintisztán politikai okai voltak. Így kerültem a Hankiss Elemér vezette hét

fős Értékszociológiai Műhelybe, ami a Vitányi Iván féle Népművelési Intézetben működött. Fél évig ott voltam, utána ezt az Értékszociológiai Műhelyt átvitték az MTA Szociológiai Kutatóintézetébe, ahol Kulcsár Kálmán volt akkor az igazgató. A hét kutatóból hatot átvettek, engem Kulcsár meg egyből kirúgott, mondván, hogy nem hajlandó átvenni egy olyan kutatót, akit egy másik akadémiai intézetből egyszer már kirúgtak.

Közben az egész eljárás alatt jelentős közgazdászok egy nem elhanyagolható csoportja tiltakozó levelet írt az ügyemben, ami jelentős botrányt is generált. A Mihályi Péter és Szalai Erzsébet által szervezett tiltakozó akció aláírói között volt többek között Tardos Márton, Jánosi Ferenc, Bauer Tamás, Laki Mihály, Juhász Pál és lehetne még sorolni a neveket. Berend T. Iván külön levelet írt a védelmemben. Az, hogy velem akart a hatalom példát statuálni, annak is köszönhető volt, hogy fiatal kutató lévén, nem gondolták, hogy a velem szembeni eljárás ellenállást váltana ki, miközben példastatuálásnak alkalmas lett volna. Azt kívánták üzeni, hogy egzisztenciális kockázatokkal járhat a demokratikus ellenzék és az egyébként különböző intézetben lévő kutatók közötti átjárás egymás köreibé. A tiltakozó beadványok Szentágothai Jánosnak, az Akadémia elnökének lettek címezve, aki egy nagy tekintélyű tudós, és tisztességes ember volt, válaszolt nekik, hogy itt nem lehet politikai retorzióról beszélni, mert Hankiss Elemér és Vitányi felvettek engem a Népművelési Intézetbe. Amikor viszont az Értékszociológia Műhely átkerült a Szociológiai Intézetbe, és Kulcsár Kálmán azonnal kirúgott, Szentágothai kínos helyzetbe került. És akkor egy sajátos megoldást választottak, és alkalmaztak a Szövetkezeti Kutatóintézetben, ami nem akadémiai intézet volt. Méghozzá úgy, hogy három évig az Akadémia fizette a béretem, csak azért, hogy ne legyek az Akadémia keretében.

A Szövetkezeti Kutatóintézet vezetője Gyenes Antal egy '41-es illegális kommunista volt, aki '56 decemberében a MSZMP KB-ban másodmagával nem szavazta meg, hogy a forradalom ellenforradalom lett volna. Nem ültették le, de parkolópályára tették. A Világgazdaság Kutató Intézetnek Bognár József volt az igazgatója, egykori kisgazda, dísz pártönkívüli. Bár nem ő kezdeményezte az eltávolításomat az intézetből, de mégis órá égett rá az egész botrány. Az igazgatóhelyettes, Simai Mihály, aki feltehetően kettős, magyar és KGB ügynök is volt, menedzselte azokat a politikai ügyeket, mint amilyen az én kirúgásom is volt. Gyenes Tóni mikor odakerültem azt mondta: „Bálintkám, ha az a kisgazda kirúgott, én felveszlek téged”, mondta az egykori illegális kommunista a kommunista rendszer közepén. Így 1982-től kezdve kulákságtörténettel foglalkoztam. Ezzel az elnevezéssel persze nem juthattam volna be a megyei levéltárba és pártarchívumba. De Gyenes Tónival összejátszva a kutatásaim fedőcíme „A magyar mezőgazdaság szocialista átalakítása 1945-től 1960-ig, különös tekintettel a földbirtok viszonyokra” volt. És útlevelem híján faluszociológusként rengeteg időt töltöttem Dunapatajon, csak úgy mint egy tucatnyi más faluban az országban.

R.: Rögtön eszembe jutott, amikor használtad ezt a kifejezést, hogy ezzel a címmel biztos, hogy nem ment a munka.

M.B.: Gyenes Tóni karakán jelleme miatt akkoriban ez az intézet számított a legliberálisabb kutatóhelynek, ahol bizonyos értelemben védettséget is élvezett az ember. Ha a Belügyminisztériumból kijöttek az ellenzéki tevékenységünk iránt érdeklődni, mikor távoztak, ő behívott az irodájába, hogy elmondja, mi érdekelte a titkosszolgálati főszereket. Ugyanis '79-től kezdve aláírtam én is azokat a tiltakozó íveket, amelyek elém kerültek. Rákerültünk egy pályára a kijelölt ellenség szerepében. Az intézeti kutatóknak meg szabadon áruhlattuk a stencilezett szamizdatokat. Amikor pedig az intézetet tatarozták, előkerültek a lehallgató készülékek is. 1986-ban volt a Bős-Nagymarosi gát tervezett felépítése elleni aláírás. Azt akkor már mintegy hatezren írtak alá, azért is olyan sokan, mert az elvileg egy környezetvédelmi és nem rendszerellenes akció volt. Ezt az ívet Gyenes Tóni is aláírta, amikor Törzsök Erika bevitte neki az ívet. Ő csak azt kérte az Erikától, aki akkor szintén ott

dolgozott, hogy neki egy külön ívet vigyen aláírni, mert úgymond nem akar pressziót gyakorolni az intézet munkatársaira, hogy azok is írják alá, csak azért, mert az igazgató aláírta. Ezt követően azonban a Gyenes Tónit nyugdíjazták, mert a hatalomnak elege lett belőle. Akkor Juhász Pali, Gaál Gyuszi, meg én eljöttünk, és abba a Pénzügy Kutató Intézetbe kerültünk 1988 januárjától, amelyet Medgyessy Péter számolt fel a Pénzügyminisztériumban. Akkor aztán Pénzügykutató Zrt-ként alakult újjá, de fizikailag bent maradt a Pénzügyminisztérium épületében jelezve a gyors változások ellentmondásos voltát. A '90-es választásig ott voltam állásban.

Ezek az ideológiai stációk, amit elmondtam azt a hármat és egyben a direkt politikában történő, mármint ellenzéki politikában belépés, az maga az az aláírás.

Tehát volt a konspiratív ellenzéki élet. Aztán 1981 nyarán engem Orosz Pista a feleségével, Békés Erzsébettel Dunabogdányba költözött. Egyébként Erzsébet az orosz-angol szakos, Pista meg orosz-magyar szakos volt. Azt mondta, miután elismerte, hogy én a Kis Jánossal viszonylag szoros, ilyen baráti kapcsolatban voltam akkor már, hogy ő szívesen vállal nyomtatást, hogyha erre szüksége van a Jánosnak az illegális szamizdat készítéshez. Én Jánost ezzel megkerestem, és ugye addig 1981 végéig a szamizdatok általában gépelt iratok voltak, amelyből indigóval is maximum 10 példányt lehetett betenni. De hát ott már az utolsó néhány példány már alig volt olvasható. És az ára is úgy volt, hogy ennek megfelelően körülbelül 10 Ft volt egy oldal gépelése, egy oldal 1 Ft volt, tehát ahány oldal volt a gépelt oldal, annyi forintba került. De hát ebben nagy tömeget elérni nem nagyon lehetett és akkor merült föl az, hogy stencilezett formában legyen ennek ugye a technikája. Most nagyon egyszerűen összefoglalva 4-4 fázisa van, van a rámkázás, ami egy ilyen selyem szita eljárásról egyesével kell kézzel lehengergetni, festékkel nyomni, van a kézzel forgatott stencil gép, aztán van ugyanennek egy modernebb változata már maga a motor forgatja a stencil dobot, volt a rotaprint, ami eggyel jobb és voltak aztán olyanok, amikor az állami nyomdáknak fekete munkaként éjjel nyomtak ki, ez a stencil. Erről azért szívesen odaadom neked a Rozi könyvét. Szamizdat történetek. Most jelent meg második kiadásban. Gyakorlatilag az egyetlen olyan könyv, ami a hétköznapijairól ennek a világnak hiteles beszámolót tud adni.

R.: Egy kérdést engedj meg. Féltél valaha?

M.B.: Nem értem a kérdést. Ilyen helyzetben inkább elővigyázatos vagy, vagy valami ilyesmi. Persze az ember feszült egy ilyen helyzetben. Mondjuk a lényeg az, hogy a konspiráció az úgy ment, hogy miután a Beszélő szerkesztősége - egyébként magukat névvel címmel telefonszámmal vállalták- de ezzel együtt a szerkesztőség nem tudta kivéve a Kiss Jánost egyedül, tehát Haraszti Miklós, Kőszeg Ferenc, Havas Gábor és Szilágyi Saci azt nem tudták, hogy én vagyok a közvetítő személy a nyomdához. Ezt csak Kiss Jancsi tudta, Orosz Pista és a felesége Békés Erzsébet és az élettársam Halustyik Anna, akivel együtt éltünk. Senki más. Ez nem jelentett sok időt, sok idő elfoglaltságot Dunabogdányban laktak, többnyire kocsival jártam ki. Erzsébet egyébként a Külkereskedelmi Főiskolán tanított, tehát sokat találkoztunk ott és ez így ment 4 évig. Nem volt lebukás. 4 évig ők nem buktak le soha, én se buktam le, tehát itt lebukás ezen a vonalon nem volt.

R.: De tudatosan nem osztottátok meg egymással az összes információt?

M.B.: Hát persze, ez teljesen természetes volt. A terjesztés úgy volt, hogy kétszáz depóba, majd a kétszázakat tovább osztották el huszonöt darabosokba és aztán azok az emberek úgy árulták őket. Én egy ilyen huszonötös voltam. Hát egyfelől voltak barátaim, akik érdeklődtek, másrészt az volt a funkciója, hogy ha az én személyem felmerül, akkor ebben a szerepben legyenek elkönnyelve, mint aki éppen huszonöt darab Beszélőt árulgat. Ez a közvetítő szerepünk a technikai szerep volt valójában, tehát ebben nagy intellektuális dolog nem volt. Aztán jött a Medvetánc folyóirat 1981/82 környékén.

R.: Imádom olvasni.

M.B.: Igen, na most annak is érdekes a története, mert a Miklós Tamás előkapart egy fel nem használt ELTE KISZ-nek adott lapengedély indítási kérelmet és azt keltette életre. Azt hiszem, tanársegéd volt az ELTE-n vagy valami ilyesmi, és összehívta lényegében a haverjait. Tehát ez egy ilyen vegyes társaság volt a Szilágyi Ákostól a Sasli Csabán át a Brusz Lászlóig, a Bajoni Ivánig és jómagam. És végülis elindult a lap Medvetánc címén, de aztán kiderült, hogy én benne vagyok és az Aczél az letiltotta, hogy én ne legyek rajta a szerkesztőbizottsági listán. És aztán azt hiszem a harmadik számnál úgy döntött a társaság, hogy mégis ráírjuk és attól kezdve rajta voltam.

Most ez a lap a hagyományos lapoktól annyiban tért el, hogy nem voltunk hajlandók kiegyensúlyozgatni, tehát nem az, hogy egy rendszerkritikus cikk mellé tegyünk egy másikat, ami ellensúlyozza. Ez egy meghatározott irány lényegében egy liberális baloldali liberális értékrendszer alapján álló irány volt és hogy bizonyos témákról, ha még nem lehet írni, akkor egyáltalán nem írunk, mint hogy torzítsunk.

Tehát például mondjuk az 1986-os 30. évi megemlékezés az 56-os forradalomról az Eörsi Pista lakásán volt és ott mondjuk a négy előadás közül Kiss János tartotta az egyiket a retorziókról. Mi meg lehoztuk 1988-ban vagy 1989-ben a Medvetáncban. Különben korábban ötvenhatról nem volt szó, mert azt nem akartuk, hogy úgy írjunk, hogy egyensúlyt tartunk. Ez azt eredményezte, hogy a rendszerváltás után és azóta is gyakorlatilag bármelyik cikke olvasható.

R.: Egy pillanat én erről írtam. Ez Kis János ötvenhatról szóló hosszú tanulmánya.

M.B.: Igen, az nagyon jó volt és az az megjelent akkor ebben, sőt ugye akkor elindítottunk egy könyvsorozat szerűséget is, azt én szerkesztettem, akkor abban jelent meg Max Weber: A politika mint hivatás, Demény Sándornak a visszaemlékezései ugye a renegát kommunista mozgalmat és a Fordulat és Reform, illetve az ott jelent meg először Lengyel Laciék vezetésével a Pénzügykutató anyaga, másrészt pedig a Bihari Misinek a Reform és demokrácia című írása.

R.: Az a Beszélőben ment le, nem?

M.B.: Nem, az a Társadalmi szerződés, amire gondolsz. Volt egy eredetileg száznyolcvan oldalas tanulmánya Bihari Misinek, ami megjelent, nem sok példányban a Műszaki Egyetemen. 180 oldal volt összesen, azt lerövidítettük 90 oldalra és az a kettő együtt jelent meg 1989-ben. Annak azért érdekes története volt, mert a Bihari Misi ezt akkor úgy írta meg, azt a száznyolcvan oldalt, hogy ennek volt egy egypárti olvasata és egy többpárti olvasata. Én voltam kvázi idézőjelbe a cenzora a szövegnek a 180-ról 90 oldalra és az egypárti változatot gyakorlatilag kiirtottam a szövegből, és csak a többpárti változat maradt benne, ami ettől radikális lett.

R.: Misi bácsi ehhez mit szolt?

M.B.: Hát, nagyon megrémült. Azt mondta, hogy nem elég, hogy a pártból kirúgták, ki fogják rúgni az egyetemről is és akkor én mondtam neki, hogy hát döntse el, hogy mit akar, hogy a szövege az legalább három hónapig érvényes legyen-e vagy sem, mert akkor már azért nyolcvankilencben pörögtek az események 1989-ben. Én azt mondtam neki, hogy be kell vallanom átvertem, azt mondtam, hogy a nyomdában van az anyag, ha ő le akarja tiltani, akkor nem tudunk mást csinálni, mint a kinyomtatottból kivágni az ő tanulmányát és betenni egy papírt, hogy az ő kérésére.

R.: Ezt ő biztosan nem akarta.

M.B.: Nem hát, megjelent. Aztán örült is neki, mert az események ekkor már gyorsan mentek, és a szöveg így érvényesebb szöveg maradt, tehát magyarul a cenzúra pont ellenkező irányba nem tompított, hanem radikalizálta ezt a dolgot.

R.: Erről nem is mesélt.

M.B.: A nem ellenzéki legális életemhez ez a falu szociológia is hozzátartozott. És hát tudni kell, hogy abban az időben a nyolcvanas években nekem bevonták az útlevelemet először

mind a kettőt, a pirosat és a kéket. Majd két év múlva kéket visszaadták, Amerikába mentem, de természetesen hazajöttem. Kértem Bulgáriába, nem adták meg, utána meg csak turista voltam magán jelleggel. Magyarul az volt, hogy jobb néven vették volna, ha kint maradok. Egészen 1988-ig a piros útlevelem nem került vissza. Lengyelországba, Bulgáriába, az NDK-ba nem engedtek, azt nem, az közérdeket sért, de nyugatra kétszer vagy háromszor is mentem. Kiadták az útlevelet, hátha ott maradok.

R.: Nem mondod komolyan ilyen volt?

M.B.: Nem tudok más esetről. A haverjaim azt mondták, hogy rendes tudományos magyarázata nincsen annak, hogy mit tekintünk szocialista országnak és mit nem, de ahova nekem nem adnak útlevelet, azt mondhatjuk szocialista országnak, mert ez is jellemző volt, hogy amikor Amerikába mentem, akkor meghívtak még Nicaraguába és elmehettem volna, aztán a BM-be behívtak és mondták, hogy meg ne próbálják Nicaraguába menni, Amerikába mehetek, az akkor egy baloldali országnak vagy szociális fél szocialistának számított a forradalom után és akkor oda ne menjek.

Most azért szeretném hangsúlyozni, mert azok a képzetek és utólagos állítások, hogy zsidó az SZDSZ, akik a belvároson kívül nem jutottak el, azt kell, hogy mondjam, hogy magyar komplex Faluszociológiai Társaság az SZDSZ-ben kötött ki, tehát akik falu szociológiával érdemben foglalkoztak, akik lementek és ott voltak, azok gyakorlatilag mind SZDSZ-esek voltak utána. Én egyébként részt vettem Juhász Pállal, Havas Gáborral és Kardos Lászlóval közösen Schiffer Pál által vezetett falusi dokumentációs programban is, ami a Szövetkezeti Kutatóintézet és a Hunnia filmstúdió között volt. Ennek az egyik filmje volt a Dunánál, amit a Schiffer Palival csináltunk 1988-ban a Budapesti Filmszemlén, a társadalmi és a zsűri különdíját nyerte el, és a kritikusoknak a legjobb dokumentumfilm díját abban az évben, szóval ennyit arról, hogy mi nem ismerjük a magyar falut.

R.: Ez a sztereotípiá honnan származik ugye, hogy az SZDSZ később inkább a fővárosban volt erős.

M.B.: Kezdetben amikor megalakult, akkor hihetetlen gyorsan nőtt és ugye 1988. novemberében jött létre az SZDSZ, 1990. végére, 1991-re, amikor a tagsága csúcson volt, akkor harmincegyezer tagja volt, tehát azért ez egy jelentős tagság volt, ez később olvadt le pár ezer főre a legvégére, de gyakorlatilag a kilencvenes önkormányzati választások nyomán a megyei jogú városok döntő többségében SZDSZ-es polgármester volt.

R.: Várjunk még egy kicsit ezzel. Szabad Kezdeményezések Hálózata. Erről mesélj nekem, légy szíves.

M.B.: Persze, de várjunk, jó? Tehát ment a szamizdat meg minden ilyesmi. És ugye akkor a 1987-ben volt az első lakitelki találkozó, hogy a Pozsgaynak is meg lehessen felelni.

R.: Ott voltál?

M.B.: Nem, nem voltam ott, mert hogy a Pozsgaynak is meg lehessen felelni, a demokratikus ellenzék kemény magját nem hívták el.

R.: Hát, ott volt tulajdonképpen egy szakadás.

M.B.: Engem meghívtak, de nem mentem el, mert megtudtam, hogy Pozsgay lesz a meglepetés vendég. Az a folyamat Lakitelekkel az egy kettős indíttatású folyamat volt. Egyrészt a monolit szocialista rendszer töredezésével a PB különböző tagjai azok bizonyos háttereket akartak maguknak építeni. Ennek a minta teremtője a Pozsgay volt, aki a Hazafias Népfront révén próbált magának az MSZMP-n kívüli tágabb bázist felépíteni.

R.: Érdekes annyiféleképpen hallottam a Pozsgay jelenséget megközelíteni.

M.B.: És azt kell mondani, hogy utána később mások is, tehát a szocdem vonal részéről Nyers Rezsőnek a Márciusi Front, a Berecznek aztán a legröhejesebb ugye a kispapok vonala, tehát mindenki próbált magának felmutatni tömeg támogatást, vagy más támogatást már az alternatív és hát nem ellenzéki, de más szervezetek vonalán. Az első ez a Pozsgay-féle volt, mi alkatilag is hozzá közel állt. Az MDF pedig lényegében a párton kívüli lét

monopolistája szeretett volna lenni, és egészen az Ellenzéki Kerekasztalig függetlennek és nem ellenzékinek nevezte magát. Ez két különböző dolog!

R.: Ez összefügg Antall személyének a megjelenésével?

M.B.: Az később volt, ő már az Ellenzéki Kerekasztallal jelenik meg. Előtte nem annyira, előtte Bíró Zoltán volt az MDF vezetője, és sokáig függetlennek és nem ellenzékinek tekintették magukat. Ez egy lényegében a demokratikus ellenzékétől való elhatárolódás is volt, miközben a demokratikus ellenzék határozottan ellenzékinek tekintette magát. Itt egy másik mítosszal szeretnék leszámolni, azzal, hogy a demokratikus ellenzék csak azért lehetett, mert azt Aczélék támogatták, megvédték, pedig pont ez a népies vonal volt az, ami adott esetben tárgyalhatott velük és ott volt ebben a dologban. Én emlékszem mondjuk arra.

R.: Berecz János nekem azt mondta, hogy ha ő nincs, akkor nincsen Jurta Színház sem.

M.B.: Lehetséges. De azért ha most kicsit visszább megyünk, mondjuk a nyolcvanas évek első felére, amikor történt egy aláírásgyűjtés az erdélyi magyarok támogatása mellett. Azt hiszem, az ellenpontok a Ara-Kovács Attila, a kulturpolitikus Szőcs, aki átjött Erdélyből, sajnos nem tudom a keresztnévét. Nna, ebben én részt vettem. Emlékszem, hogy Kardos András barátommal fiatalon jártunk föl Makovecz Imrénél, hogy aláírja és a Makovecz üvöltözött velünk, hogy mi tönkretesszük azt, amit a Kádár elért és nem volt hajlandó aláírni a határon túli erdélyi ellenzékkel melletti aláírást. Erről ennyit. Ráadásul ez még megint az a demokratikus ellenzék, amely nem a nemzeti kérdésekkel foglalkozik, ahogy mondani szokás. Pedig a Beszélőnek gyakorlatilag nem volt olyan száma, amiben ne lett volna határontúli kisebbségekről szó. A Medvetáncnál pedig én magam szerkesztettem az első legálisan megjelenő könyvet a határontúli magyarok helyzetéről. De nem akarok tovább védekezni ebben az ügyben...

R.: Aki olvasta, biztos, hogy tudja.

M.B.: Most szeretnék az azóta közkeletűvé vált sztereotípiák ellen is beszélni. Nna, ott tartottunk, hogy volt a Lakitelek, aztán lejött egy hónappal később a Magyar Nemzetben, ami egy nagy reklám volt a dolognak és gyakorlatilag úgy éreztük, mi a demokratikus ellenzék, és jó néhány más szervezet is, hogy az MDF a nem kommunista párti lét monopóliumára törekszik. Tehát akik nem párttagok, de azon kívül meg akarják szervezni valamilyen módon magukat, annak a vezető szerepére törekszik az MDF és ezt lényegében azzal a hátszéllel tudja könnyebben elérni, hogy a Pozsgayval való kapcsolat, plusz az, hogy már Magyar Nemzetben megjelenhet erről egy hosszú interjú, ahol az ország tudomást szerezhet erről és így tovább és így tovább. Ez egy ilyen.

R.: Közbeválogok, bocsánat. Őket is ismerem, és ez az ő szempontjukból úgy néz ki, hogy ugye volt a demokratikus ellenzék, akik ugye létrehozták a Szabad Kezdeményezések Hálózatát, és hogy ők azt szerették volna, hogy minden ellenzéki erő ebbe a hálózatba belekerüljön. És hogy ők tulajdonképpen tiltakoztak az ellen, mert nem akarták, hogy besöpörjék őket egy az demokratikus ellenzékiek által irányított tömörülésbe. Ők egy önálló csoportosulást akartak és ők visszautasították a Kis Jánoséknak.

M.B.: Jó, magának a Szabad Kezdeményezések Hálózatának az alakulásában részt vettem. Kb. 40-50 fő írta alá. Ebben benne voltam, de magában a szervezésben nem, de nem hiszem, hogy akkor az már egy opció lett volna, hogy az MDF is része legyen ennek.

R.: Tudomásom szerint, ők le is ültek a Kis Jánosékkal tárgyalni, de aztán visszautasították a felkérést az összes ellenzéki erő összefogására.

M.B.: Ezt nem tudom, de azt tudom, hogy az utolsó ilyen kísérlet a Monori találkozón volt. Utána a Donáth Ferenc is meghalt, de én azt gondolom, hogy már 1986-ban szétváltak ezek az utak. Mondhatnám azt, hogy a Szabad Kezdeményezések Hálózata egy kis koalíció volt, ami tömörített mindent, ami nem MDF volt, és most ez a képződmény, ami megalakult, ugye, talán május elsején vagy mikor, valamikor 1988 tavaszán megalakult, a Fidesz is benne volt még, meg mindenféle emberek, de ebben a formában egy életképtelen kezdeményezés volt.

R.: A Szabad Kezdeményezések Hálózata életképtelen? Erőszakoskodom megint, bocsánat és talán tiltott területre lépek, lehet hogy nem fog tetszeni, de próbálok finoman fogalmazni, hogy még véletlenül se legyen sértő, amit kérdezni szeretnék. Távol áll tőlem. Mennyiben igaz a Ti szempontokból, hogy a népiek és a demokratikus ellenzék közötti feszültség a két világháború közötti népi-urbánus ellentét újraéledése volt. Mennyire igaz ez szerinted és volt-e ez tudatos bennetek, hogy most itt valami újraéled, ami egyszer már volt?

M.B.: Persze, nem, semmi probléma nincsen ezzel. Ez a népi-urbánus fogalompárosítás egy fedőszöveg a zsidó - nem zsidó megosztás helyett.

R.: Köszönöm. És ugye ott volt Csurka István, aki ebbe beleállt.

M.B.: Csurka nyíltan antiszemita volt. Csoóri lájtosabb volt, adott esetben Antall nem, de ő később jött. De azért látni kell, hogy ennek a lényege az is, hogy az egyik és tekinthetem úgy is, hogy egy legitim választás az adott helyzetben. Ők úgy gondolták, hogy a Kádár valamit elért. Ez egy relatív szabadság a kommunista rendszeren belül, a kommunista táboron belül, és ezt a demokratikus ellenzék ezt esetleg veszélyezteti. Tehát ők inkább a tárgyaltak, egyezkedtek a hatalommal és elfogadták akkor még a korlátokat. A demokratikus ellenzék kemény magja, ami nem több egy-két tucat embernél, ők viszont fordulatot akartak. Nekik állásuk sem volt. Kis Jánosnak 17 éven át, Bence Gyurinak 17 éven át nem volt állása, de ők nem is egyezkedtek, nem tárgyaltak a Pozsgayval, nem tárgyaltak az Aczéllal, hanem egy radikálisabb felfogáson voltak. Lényegében ez a társaság a Társadalmi szerződés című 1987-es munkában a teljes szabad piacgazdaságot fogalmazták meg, bár nem igen volt közgazdász köztük, és inkább az emberi jogi és szociális társadalmi vonal, az ideológiai vonal dominált abban az anyagban.

R.: Ez azért jó, mert legalább én is megértettem, mi van odaírva. Ha közgazdász írja, biztosan nem értem meg.

M.B.: Igen, igen, a Társadalmi szerződés volt ugyanakkor egy ürügy arra, hogy a Magyar Demokrata Fórum megsértődhessen. De most menjünk vissza 1986. október 23-ra. Ez volt a 30. évfordulója ötvenhatnak. Azt szerettük volna, ha lesz egy közös ellenzéki megemlékezés.

R.: Abból semmi nem lett végül.

M.B.: De még mennyire, hogy nem. Miután Csoóri és a Csurka megkérte a társaságot, hogy mivel az Írószövetségnek közgyűlése lesz, és ott nagyon fontos dolgok fognak történni, azt kérték, halasszuk el a megemlékezést. Meg is tettük, és októberről december legelejére tettük át az időpontot. De utána ők az Írószövetségben kvázi túlnyerték magukat, és egyszerűen nem jöttek el. Eörsi Pista lakásán arra a 30 éves évfordulra és megemlékezésre, amit lényegében ő miattuk toltak későbbre. Most ezek ilyen apróságok, de az látszik, hogy ők úgy gondolták, hogy az Írószövetségben, egy legitim szervezetten belüli pozícióerősödést azt nem akartak veszélyeztetni azzal, hogy eljönnek egy ilyen eseményre. A demokratikus ellenzék azonban nem volt semmilyen formális intézményben, pozícióban, nem is akart, nem is törekedett arra. Rendszerkritikus alapon álltunk. Míg a népieket nem is nevezném ellenzéknek, mert magukat nem is vallották annak, mondván, ők nem ellenzékiek, hanem függetlenek. Aztán persze jött a frusztráció, amin felépítették azt az ideológiát, hogy a demokratikus ellenzék csak azért csinálhatta, amit csinált, mert Aczél védte őket. Aztán amikor jött a rendszerváltás, utána kiderült az, hogy lehettek volna radikálisabbak, de nekik jobb volt megkérdőjelezni azokat a dolgokat, amiket abban az időben felvállaltunk, azt valahogyan le kell nyomni és morálisan meg kell kérdőjelezni. Visszatérve a Szabad Kezdeményezések Hálózatára, mint szervezet, valóban életképtelen szerkezet volt. Már a nevet se szerettem egyébként, mert a hálózatot én nem tettem volna be névnek, mert maga a hálózat szó akkor effektíve mindig a titkosszolgálati hálózatra hajazott.

R.: A hálózat gondolom arra akar utalni, hogy mindenkit magában foglal.

M.B.: Igen, de akkor is van a szónak egy ilyen kommunikációja is.

Miközben ez megalakult, akkor első alkalommal útlevelet kaptak Kis Jancsi, Demszky, Haraszi, Tamás Gazsi, Bence Gyuri is és kimentek nyugatra. Én addig, hát, ha felstilizálom magamat, akkor a második vonalhoz tartoztam, a nyolcvanas évekbeli ellenzéki mozgalomban, ha nem stilizálom fel magam, akkor csak a harmadik vonalához. Akkor nem volt jelentős szerepem, én az úri gyerek voltam, aki aláírta, amit alá kellett írni, csináltam ezt-azt, de a döntéshozatalban abban abszolút nem voltam benne. Az, hogy közvetítettem, az egy technikai pozíció volt, nem egy tartalmi pozíció. Érted, miről beszélek? Mit értek technikai pozíció alatt?

R: Hogyne, persze.

M.B.: Nna, most a demokratikus ellenzék jó része, kivéve Kennedyt, Solt Ottíliát és Kőszeget, elmentek nyugatra, miután először útlevelet kaptak. És számomra akkor világos volt, hogy ez egy életképtelen szervezet ebben a formában és hogy párttá kell alakítani és ezt a mozgalmasdit befejezni. Én a Galamb utcában laktam egyébként, ott nőttem fel a Galamb utca 5-ben, és a 23-ban volt, ahonnan aztán kiköltöztették a Rajk Lacit (ott volt ugye a Rajk butik) és ott a lakásomon, akkor nyáron augusztus körül, ha jól emlékszem, nem vagyok benne biztos, megpróbáltam elérni azokat, akik a hálózatnak az alapító tagjai voltak és elérhetőek voltak. Negyvenvalahányból vagy harmincat el is értem, és összehívtam őket a lakásomra Galamb utcában. Ott mondtam nekik először, hogy párttá kell alakulni. Valamikor őszre volt várható a Hálózat közgyűlése és ezt ott meg kell tenni. Én akkor úgy voltam vele, hogy ha ez nem sikerül, akkor én befejezem ezt a dolgot, mert értelmetlennek látom, mert akkor nincs az a szervezeti keret, amiben érdemben működni lehetne. És akkor lényegében Szabó Miklós, Kennedy Jancsi, Solt Ottília, Kőszeg, ők voltak ott, akik támogatták ezt a párttá alakulást, de ott volt a másik oldalon Mészlivetz Feri és a Bába Iván, akik viszont nem akarták. Vannak kételyeim azt illetően, hogy ők miért nem. A párttá alakulásnak akkor rossz konnotációja volt általában, mert mindenkinek ugye elege volt a pártból, már a szóból is, meg a felülről irányított fegyvelemből. Ők alulról vezérelt mozgalmat akartak, amihez mindenki valamit hozzátesz. De erre nem lehet koherens politikai programot építeni, tehát párt kell. Így aztán kiéleződött ez a dolog közöttünk.

Aztán november 13-án lezajlott a Jurta Színházban a küldöttgyűlés, a pártalapítás kérdése ott került napirendre, és a nagytöbbség meg is szavazta. Én akkor ott előadtam a saját álláspontomat, aztán sok mindenki hozzászólt. Akkor még neve nem volt meg, hanem a Demokraták Szövetsége vagy valami ilyesmi nevet javasolt Szabó Miki.

Aztán kidolgoztunk egy elvi nyilatkozatot. A lakásomon ketten voltunk ott a Szabó Mikivel, és alapvetően ő szövegezte meg. Ez egy olyan dokumentum volt, ami forradalomról beszélt és a demokratikus ellenzékről, mint tradícióról és annak a folytatásáról. Az MDF alapító dokumentumaiban az a szó, hogy forradalom el nem hangzik, csak ezt nem gondolná senki.

R.: Hát, azért Pozsgay odatette magát. A rádiónyilatkozatból oltári botrány lett, amíg Grósz Davosban volt.

M.B.: Ő népfelkelést mondott. Hogy nem ellenforradalom volt, hanem népfelkelés. De mi ekkor már forradalomról beszéltünk. De teljesen érdektelen, hogy mint történész mit tekintek forradalomnak vagy népfelkelésnek. Bár az rendben van, hogy a kommunista párton belüli fejlődésnek ez egy fontos része volt, hogy népfelkelésről beszélt a társaság vagy forradalomról. Lényeg, hogy ez volt az első ilyen dokumentum, elvi nyilatkozat, amit el is fogadtak, és aztán névről is elindult egy vita. Azt kell, hogy mondjam, hogy ez egy elég neveléses vita volt, aminek a végén aztán szerencsére nem a legrosszabb változat került ki. Én akkor ott a Szabad Polgárok Szövetségét javasoltam, de ellenálltak, hogy az egy elitista polgári dolog. Aztán végül Szabad Demokraták Szövetsége lett, de ott a három szó összetételéről külön szavazott a társaság, amiből egy egész hülye dolog is kiszülhetett volna. De a Szabad Demokraták Szövetsége névvel végül jól jártunk. Akkor ezt nagytöbbséggel választottuk, és akkor beindult ez a dolog.

Én ekkor kerültem be az ügyvivői testületbe és gyakorlatilag attól kezdve egészen addig, amíg a fordulat nem jött, és Tölgyessy lett az elnök, ott voltam.

R.: Listán kerültél be a Házba?

M.B.: A Házba az első alkalommal nem, Zuglót megnyertem. Zuglóban indultunk, két választási körzet volt, a Pető meg én, és 1990-ben mind a ketten egyéniben nyertünk. Akkor még az volt az első választásnál, hogy az ismertebb figurák egy-egy megyei listát is vezettek, mert egyébként ismertebbek voltunk vidéken is, mint egy helyi. Hát, én a Szemere Bertalan miatt a Borsod Abaúj Zemplén megyei listát is vezettem, de miután az egyénit Zuglóban megnyertem, arról listáról a következő jöhetett be.

R.: Csalódottak voltatok, hogy nem nyertetek? Számítottatok rá, hogy esetleg ti nyertek? A városi legendárium nagy csalódottságról beszélt végig, hogy nem ti, hanem az MDF nyert.

M.B.: A tagságban nagy, egyébként pedig ennek megvolt az oka. 1989 nyarán még a közvéleménykutatások azt mutatták hogy az MSZMP-nek van 35 százaléka, az MDF-nek 20, a szocdemek 8-10 százalékon álltak, a KDNP még meg se alakult, mégis kapott 7 százalékot pusztán a neve okán, és az SZDSZ-nek volt 5 százaléka.

1988. november 13-án alakult meg az SZDSZ, és bekerültem az ügyvivői testületbe.

R.: Szép születésnap ajándék volt.

M.B.: Igen, 1-2 nappal előtte. A program februárra elkészült, novembertől februárig 3 hónap alatt, több mint 40 szerzővel. Ennek két fordulóban volt vitája, két SZDSZ-es küldöttgyűlésen március 19-én és április 16-án. Elfogadtuk, kinyomtattuk. Akkor adtam neki a Rendszerváltás Programja nevet, ami teljesen világos volt. A rendszerváltás szót addig nem is használta senki, Addig a rendszer javítása a demokrácia erősítése, megreformálása voltak használatos kifejezések. A rendszerváltás gyakorlatilag erőszakos rendszerváltást jelentett volna, ami büntetőjogi kategória volt. Lényeg, hogy a két könyvet ötvenezer példányban adtuk ki, benne az elvi nyilatkozattal. A demokratikus ellenzéknek a szamizdat is jelentette az ismertségét és a hitelét, ez fontos, mert a szamizdat még akkor is terjedt pár száz, pár ezer példányban. Tegyük föl azt, hogy amikor ugye a Beszélő megjelent először ezerkétszáz példányban, majd utána a végén körülbelül hatezerig futott föl az is, tehát nagyjából úgy, mint a Medvetánc, tehát nagyjából az a példányszám, de szemben a Medvetánccal a Szabad Európa ismertette ezeket a cikkeket és írásokat, amik Beszélőben voltak. Tehát az körülbelül 2-300 ezer emberhez eljutott a Szabad Európán keresztül, ami ott nagyon erős volt, és ez nekünk nagyon erős hitelességet jelentett. Aztán a végén nem lehetett úgy lemenni 89-90-ben vidékre bármilyen faluba, hogy 150-200-300 ember ne legyen ott a gyűlésen, gyűléseinken. Ezek ugye felemelő pillanatok voltak, mert először volt az életükben az elmúlt 30-40 évben, hogy szabadon lehetett bármiről beszélni és most eljönnek.

Lényeg, hogy az egyrésről az 5 százalékkal tisztában voltunk, mégis csalódottak voltunk utána, mert a közvéleménykutatás után elindult fölfelé a népszerűségünk, amiben benne volt a privatizációs botrány, a négyigenes népszavazás és a Duna-Gate is. Ennek nyomán kvázi beértük az MDF-et februárban, sőt 1-2 %-kal meg is előztük. Majd jött utána a márciusi tizenötödikei krach, tehát, hogy ott a Tamás Gazsi felszólalását kiforgatta a tévé. 4 napig nem lehetett helyreigazítást kérni, mert ünnep volt, így hát nem emiatt önmagában, de elúszott a dolog. Azt világosan kellett látni, hogy az MDF-nek, miután kétfordulós választásról volt szó és sok pártról volt, a másodlagos szavazói preferenciából származó támogatottsága jóval nagyobb volt, mint az SZDSZ-nek. Tehát hiába volt a közvélemény kutatásokban a két párt egyforma, ha megkérdezték a kisgazdákat, a szocikat, a többieket, hogy kire szavaznának a második fordulóban, akkor az nem az SZDSZ volt, hanem az MDF. És akkor még beszéljünk arról, hogy Kiss János nem vállalta, hogy listavezető legyen és hogy bekerüljön a Parlamentbe, nem akarta. De ugye ma ez egy kicsit érthetetlen dolognak tűnik, mert nyugodtan lehetett volna listavezető, aztán fél év múlva, egy év múlva, ha le akar mondani,

akkor lemond és visszamegy. Hiszen ő volt a demokratikus ellenzék és utána az egész SZDSZ megkérdőjelezhetetlen vezetője, vezéralakja. Hiszen az SZDSZ-nek elnöke nem volt egészen 1990 áprilisáig. A választás utáni küldöttgyűlésig nem volt elnöki tisztség, csak 9 ügyvivő, nem volt primus inter pares, csak a 9 ügyvivő, na most ez teremtett egy elég rossz helyzetet az SZDSZ-re nézve, hogy a Jancsi ezt végül is nem vállalta. Azért zavaró volt, hogy ő nem volt elnöke a pártnak nem volt listavezetője a pártnak és ő nem akart miniszterelnök lenni.

R.: Neki nem is volt az a habitusa.

M.B.: Az rendben van. Igen értem.

R.: Az egész megjelenése nem volt olyan.

M.B.: Így van, így van tehát az egy nagy előny volt a kisgazdáknak és az MDF-nek, hogy nem a Bíró Zoltánt kellett ott felvonultatniuk, hiszen ott volt Antall. Nála visszaköszönt az, ahogyan egy ember arról gondolkodik, egy miniszterelnök hogyan nézzen ki, hogyan beszéljen, készült rá, alámerült a szerepben.

R.: Ő egész életében erre készült.

M.B.: Így van. Ő erre minden tekintetben alkalmas volt. Tudásában, megjelenésében stb. Nálunk viszont azt eredményezte, hogy a Kiss Jancsi nem vállalta fel ezt a szerepet, hogy második jelöltként Pető merült föl listavezetőnek, és Pető akkor volt népszerűségének a csúcán. De nem vállalta ő sem, és akkor jött a Tölgyessy. Azt tudni kell, hogy Tölgyessyt még részben a Sárközi javasolta, mert kerestünk jogászt, bevontuk a programba, még 1989. januárjában mentem vele együtt, mint SZDSZ-es az Igazságügy Minisztériumba Kulcsár Kálmánéhoz az új alkotmány vitára. Ott Tölgyessy tartott egy 50 perces előadást az SZDSZ nevében. Egyébként kiválóan beszélt, és abból 5 percet az elején arra szánt, hogy ő nem politikus, nem SZDSZ-es és sohasem lesz politikus. Na, most amikor az a vád, hogy az SZDSZ, hogy a demokratikus ellenzék nem engedett másokat, azért látni kell, hogy akik mi előtérbe kerültünk, már a választásra is a Pető meg én, akik nagyon sokat szerveztünk, semmilyen módon nem tartoztunk a demokratikus ellenzék magjához, a Tölgyessy, aki pedig a listavezetője lett az SZDSZ-nek, az soha életében nem volt a demokratikus ellenzékben.

R.: De hát ott más személyiségek voltak.

M.B.: Ugye, mindig a vád az, hogy a demokratikus ellenzék zárt volt és nem engedett be senkit, aki idegen. Tölgyesi nem azért bukott meg, mert nem volt demokratikus ellenzéki, hanem mert nem lehetett vele együtt dolgozni. Saját magát buktatta meg. Az egy hihetetlen ritka dolog, hogy egy párt ilyen módon nyom föl és nyom előre valakit, aztán mégis azt mondják, hogy a demokratikus ellenzék nem enged be senkit és teljesen zárt.

Amikor aztán a választásnak vége volt és nem nyertük meg, ellenzékbe kerültünk, akkor a Tölgyessy magától értetődően lett az SZDSZ frakcióvezetője. Kilencvennégy fős frakciója volt akkor az SZDSZ-nek. Akkor a Kiss Jancsi már elnök volt, Tölgyessynek meg három olyan ténykedése volt, ami mutatta, hogy egyrészt hiú és hogy egyébként alkalmatlan bármilyen csapatmunkára vagy vezetésre.

R. Nagyon öntörvényű, de nagyon okos ember ő.

M.B.: Drága, de most nem erről beszélünk. Most elmondom, hogy működik ez a szervezet. Tehát először is ő, mint frakcióvezető azt mondta, hogy a párt elnöke, mivel nem tagja a frakciónak, az ne vehessen részt a frakcióülésein. Amikor ellenzékben vagy, gyakorlatilag a párt tevékenysége az alapvetően a frakcióból áll. És akkor ő a Kis Jancsit ki akarta tiltani a frakció ülésekről. Nekem kellett azt mondani, hogy ez abszurd, és most szavazzunk arról, hogy a párt elnöke részt vehet-e a frakció ülésein. Az az ember, aki előtt megnyílt minden és listavezető volt, azt a demokratikus ellenzék, akinek köszönhető, hogy egyáltalán odakerült, ki akarja zárni. Ez az egyik dolog. A másik dolog az volt, hogy ő 1990 nyarán létre akart hozni egy árnyékkormányt a SZDSZ-ből az angolszász szokásoknak megfelelően, aminek persze az lett volna a lényege, hogy ő lett volna az árnyékminiszterelnök. Ha 1990 nyarán

kinevezik árnyékminiszterelnöknek, akkor ez azt jelenti, hogy ő a listavezető a 4 évvel későbbi választásokon is. És ő ezt akarta keresztülvinni 1990 nyarán. Én a kampányfőnöke voltam az SZDSZ-nek és mondtam, hogy talán nem kellene olyan helyzetet teremtenünk, amelyben valaki már most bebiztosítja magának a miniszterelnöki széket. Mert ugye lehetett volna aztán mást is kinevezni később listavezetőnek, de ha van egy árnyékkormány és árnyékminiszterelnökként szerepel éveken át, akkor az már egy külön probléma lett volna valaki mást kinevezni esetleg. Föl lehet valakit építeni erre, nna, de hogy alkalmas-e arra, hogy felépítsék? És ő nem volt alkalmas erre. A harmadik dolog az volt, hogy ő volt a frakcióvezető. A frakció vezetőségnek négy másik tagja is volt, Tardos Márton, Pető Iván, Hack Péter és jómagam. A frakcióvezetést soha nem volt hajlandó összehívni, tehát frakcióvezetőségi ülések gyakorlatilag nem voltak. A negyedik dolog az volt, hogy elment tárgyalni Antallal, de nem csak a paktumot, az más volt, az közös volt Kiss Jancsi révén. De ő elment mindig tárgyalni, már a paktum utáni időszakban is. A frakcióülés meg abból állt, hogy ő előtte beszélt Antallal, megállapodtak, majd bejött a frakció ülésére a kilencvennégy főhöz, és tájékoztatta a frakciót, hogy ők mit döntöttek, vagy hogy ő miben állapodott meg az Antallal. A legkritikább esetben vagy egyáltalán nem fordult elő, hogy volt egy kérdés, amiről mondjuk a frakció vagy a pártvezetés akkor beszélhetett volna és utána megvitatta, hogy akkor mi legyen az álláspont, amit a párt vagy a frakció képvisel.

Igazán úgy működik a dolog, hogyha mi úriemberek egymás között megbeszéljük és eldöntjük, mi az irányvonal. Többször mondtuk, hogy ha nem hajlandó frakcióvezetőségi ülést tartani, akkor gond lesz. És hát lett is.

Magyarul, alkalmatlan volt erre a posztra, mi csapdahelyzetbe kerültünk vele abban a vonatkozásban, hogy az önkormányzati választás előtt történjen meg a csere vagy utána, de ráadásul nem is leváltás volt, hanem az volt, hogy a frakció vezetésnek a négy tagja, köztük én azt mondtuk, hogy ha ő nem mond le, akkor mi mondunk le. Így aztán lemondattuk, jött a botrány, ráadásul ugye sikeres önkormányzati választás után taxisblokád, és a többi.

Ráadásul nem az volt, ami az utólagos kép, hogy ő az MDF-el való szorosabb együttműködést támogatta és mi ezt elleneztük, hanem arról volt szó, hogy volt egy híres beszéde, amelyben besült, amelyben hihetetlenül nekiment az Antalléknak és rosszul sült el az egész.

Ráadásul a Kiss Jancsit megbuktatta Kőszeg és Solt Ottília. És idő előtt hirtelen egy hatalmas vákuum keletkezett. Nem volt olyan lehetséges személy akkor, aki elindulhatott volna a Tölgyessy ellen, lényegében Tölgyessy volt az SZDSZ első számú populistája, aki az egymást kioltó elégedetlenségeket be tudta csatornázni a saját támogatásába.

Dornbach nem volt igazán erős jelölt, de megnyerte a választást, mert a tagság békét akart. Viszont mi nem vállaltuk már az ügyvivőséget. A negyvennégy jelöltből végül huszonkilencen nem vállaltuk a jelöltséget sem, mert ki akartuk fejezni azt, hogy nincs olyan, hogy egymással össze nem illeszhető dolgokat beviszünk egy vezetésbe. És akkor a maradék hát negyvenkilencből levonsz harmincnyet, a maradék tizenötből választottak tíz ügyvivőt. Ezt követően alakultak meg az SZDSZ-ben a különböző platformok. Akkor még évenként volt választás, Pető Iván elindult a következő évben és kétharmados többséggel választották meg, mert nyilvánvaló lett, hogy Péter nem az az alkat aki bármilyen irányításra képes.

(Légy szíves, ezen formálj egy kicsit! Kaotikus a szöveg, pedig nagyon fontos téma! Köszönöm!)

R.: Milyen volt az első parlamentben képviselőnek lenni? Mennyiben volt érezhető vagy hogyan élted meg magát a történelmi helyzetet? Kit tartottál az első időszak legfontosabb szereplőinek?

M.B.: Felemelő érzés volt bekerülni. Ez tény. A parlamentbe bekerülni olyan volt nekem, mint hogyha a családtörténetem az folytatását élném. A dolog lényege az volt, hogy amit én a családom történetéről megtanultam ugye az, hogy az hogy te ki vagy, az nem a pozíciótól

függ, hanem attól, hogy van-e tartásod. Tehát az apámat, amikor kirakták a Vígszínházból az Aczélék, jelentkezett villamos kalauznak. Megvannak még a papírok az orvosi izé felvétel stb. Átment, letolt gatyájú paraszt gyerekekkel együtt állt a sorban, akik akkor villamos kalauznak jelentkeztek és őt aztán nem engedték munkába állni. Fölvette a BKV vagy micsoda volt akkor, de nem engedték munkába, hanem azt mondták, hogy hát hogy nézne ki, hogy a legsikeresebb színház, a Vígszínház igazgatója elmegy kalauznak. És akkor a színház igazgatója az István körúton villamos kalauz. Kicsit arisztokratikusan fogalmazva azt mondanám, hogy apám villamos kalauzként is a Vígszínház igazgatója maradt, de ha a villamos kalauzt megrakják a Vígszínház igazgatójának, az a Vígszínház igazgatójaként is csak egy villamos kalauz.

Tehát ez mind benne volt a családtörténetben...

R.: Élt még akkor az édesapád, amikor bekerültél a Házba?

M.B.: Igen, 1992-ben halt meg. Mondta is, hogy fiam, többre vitted mint én. Tehát ilyen értelemben büszke volt rám, és egyfajta elégtétel volt neki. Ráadásul akkor még egyéniben választottak meg, pedig szkeptikus volt, és azt mondta, hogy neki ez az életében a kilencedik rendszerváltás, tehát nem számított semmi jóra. 1910-ben született, össze lehet számolni, úgy hogy szkeptikus volt a dolgokkal kapcsolatban, miközben az ember ugye, amikor benne él, akkor a negatívumait látja. De hát aztán persze egy mai világból visszanezve, amikor az MDF-fel vitatkozunk, akkor azért rengeteg szakmai vita is volt a bizottsági munkában.

R.: Nehezen állt át a ház a kommunizmus szavazógépéből a demokratikus parlamentre? Tehát olajozottan működött vagy nem?

M.B.: Olajozottan, mert a parlamenti apparátus jól működött, mert az ugye gyakorlatilag öröklődött a régi rendszerből. Az egyes pártok, akik a szakértői gárdát alkalmazták, azok viszont mindenhol jöttek. Ez egy igen nagy, de jól működő gépezet volt.

R.: A frakcióval kapcsolatban ejtettél néhány szót, amit kérdeztem volna, ugye Tölgyessyvel kapcsolatban. De hogy a frakció fegyelem az milyen volt? Tehát a szavazásokkal kapcsolatban mennyire kellett keményen odalépni, hogy a frakció fegyelem az működjön, vagy mennyire volt az automatikus?

M.B.: Oh, hát erről egy anekdota jut eszembe, amikor a Pető megkérdezte Orbánt, akinek akkor még kis frakciója volt, hogy hát, mert nálunk tényleg probléma volt, hogy voltak éles viták és adott esetben kiszavaztak. Nem sokszor, de azért volt kiszavazás, és nehéz volt ez az ügy. Aztán Pető megkérdezte a Viktort, hogy náluk hogy megy ez, hogy a frakció egységesen szavaz. Orbán erre azt válaszolta, hogy hát, én fizetem őket. És ennyi. És itt még csak a kilencvenes évek elejét írtuk. Én fizetem őket. Ezt mondta. És ez máig így van. Most föl vannak szólítva arra, hogy nagy vita legyen a svéd NATO csatlakozás. Ez az egy nagy vita a Fidesz frakcióban. Soha nem találkoztál előtte ilyenek, de ez hónapokig eltartott. De hát az egész egy színjáték. Természetesen.

Persze volt egy belső része is ennek a dolognak ami az SZDSZ-t illeti, hogy az SZDSZ bukásának vagy hogy kis párt lett, annak három strukturális oka volt. Az egyik strukturális okát én történelmi félreértésnek nevezem. Tehát a demokratikus ellenzék a szamizdaton keresztül egy racionális, liberális, szekuláris nyelvezetet alakított ki, amely mögött egy nyugati liberális demokrácia értékrendszere van nyelvében is. A folyamatosan visszahúzó MSZMP, illetve aztán MSZP és annak a reform szárnya is lassan vette csak át ezt a nyelvet. A rendszerváltás uralkodó nyelve ez az értelmiségi nyelv volt.

Az MDF hőbörgött, hogy az egész sajtó a miénk volt. Pedig nem volt semmi sem megszerveve, csak magától értetődően ezt a nyelvet beszélték azok, akik ott dolgoztak, és erre az értékrendszerre álltak rá. De ez azt a képzetet keltette, minthogyha a magyar társadalom értékrendje is az az értékrend lenne, amit a nyelv sugall.

A rendszerváltás programja őszinte volt, semmilyen demagóg ígéretet nem tettünk. Meg lehet nézni végig, hogy ami bele van írva, hogy munkanélküliség lesz, hogy milyen nehéz lesz a

helyzet. Minden benne volt. De azt látni, hogy pusztán, ha azt mondod, hogy nyugat meg demokrácia, ez akkor a választók számára a szabadságot és a jólétet jelentette, és hogy úgy fogunk élni, mint ők ott. És hiába mondtuk, hiába volt leírva, hogy ez nem feltétlenül lesz így, nem hallották meg. Két év után derült ki az, hogy itt egy ellentmondás van a nyelv feltételezte értékrend, tehát a liberális értékrend és a tényleges társadalom által beszélt nyelv között.

Erre mozdult rá a Fidesz később, és elindult jobbra, és az addigra szétesett a jobboldal romjaira rátelepedett rá egy teljesen új nyelvezettel.

1991-ben kampányfőnökként – három választáson voltam kampányfőnök - csináltattunk egy felmérést, hogy a liberális értékrend az hogyan áll a társadalmon belül országos szinten, az SZDSZ szavazók, szimpatizánsok és az SZDSZ tagok körében. Nna, most a két része volt, és alapvetően az emberi jogi liberális álláspontokra és a gazdasági liberális álláspontokra kérdeztünk rá. Azoknak az aránya, akik mindkét dimenzióban következetesen liberális értékrendet vallottak az SZDSZ tagságán belül – tehát nem a szavazók körében, hanem a kb. 30-31 ezer fős tagságban -, akik következetesen az emberi jogi kérdésekben és következetesen a gazdasági kérdésekben és liberális álláspontokról, szerinted hány százalék volt?

R: Ha így kérdezed, akkor biztos alacsony.

M.B.:5 % a tagságon belül.

R: És a többi?

M.B.: Vegyes a többi, ezt a pontot elfogadja, a másikat nem.

R.: Ez az eredmény szignifikáns volt a választási stratégia megalkotásakor?

M.B.: Hát nem, hogy mondjam, ilyenkor az árral szemben mész. Ha te képviselsz valamit, akkor ahhoz ragaszkodsz nagyjából és most elválasztom attól, hogy most koalícióban vagy-e az MSZP-vel vagy nem. Mert az a saját munkáddal képviselt törvényekből vagy amiket benyújtottunk vagy csináltunk, ebből nem adtunk föl, de látszott itt jól, hogy reménytelen történet, hogy az SZDSZ valaha többségbe kerülhessen.

R.: Ezért lett a koalíció.

M.B.: Annak más okai is vannak. A párttagság azt gondolta, hogy miért nem mi nyertünk és tegyük meg mindent azért, hogy nyerjünk. De ha átgondoltad, hogy mi ez az értékrend, ami a rendszerváltás programjában benne van, az hogyan viszonyul az országhoz, nna, ez volt a probléma. Ez az első pont. A második, ami strukturális probléma, hogy a demokratikus ellenzékben a pártba bekerülő értelmiség – úgy, mint én is -, nagy része - mondjuk szemben velem - nem tudta elválasztani a politikusi és értelmiségi szerepet. Tehát énnekem volt szólásszabadságom a rendszerváltás előtt, volt szólásszabadságom 2010 után, de a kettő között nem. Mert bent vagy egy csapatban, ott olyan értelemben szólásszabadságod nincsen. Na most, ha a demokratikus ellenzék tagjainak meg a kiemelkedő figuráknak, Eörsi Pistától kezdve mehetünk akármeddig, tudod, azoknak a legfőbb értéke az életükben a saját véleményük és a szabad beszédük volt. De úgy nem tud működni egy párt, hogy délelőtt bent vagy a párt vezető testületében, délután pedig egy független újság szerkesztője vagy, ahol most elkezded bírálni azt, aminek tulajdonképpen a része vagy. A két szerepet illik ugye szétválasztani. Nna, most ezt az SZDSZ-ben nem lehetett. Tehát a probléma nem az volt, hogy az SZDSZ-nek nem volt holdudvara, hanem a probléma strukturálisan az volt, hogy a holdudvar volt maga a párt, ami elég ellentmondásos. Ha adott esetben te nem beszéltél ki ebből a dologból, ellenben a kritika állandóan kibeszélt, az morálisan felértékelődött és a vezetés, mint egy amorálisan jelenik meg ebben az ellentmondásban. Aki nem alkuszik meg és őszintén megmondja a magáét. Most ennek nyomán ugye az volt, hogy bármilyen kérdésben vita volt a párton belül, hát akkor azok a vélemények mind mentek kifelé. Ugye a klasszikus mondás, amit szoktunk idézni a Tardos Marcié volt, hogy erről a kérdésről nekem két véleményem van, de egyikkel sem értek egyet. Egy parlamenti felszólalásban volt ez

benne, ő, mint frakcióvezető mondta ezt. Na most ezek után szerinted a hívek mit gondolnak, hogy akkor most ez a párt mit mond?

R.: A bizottsági munkában?

M.B.: A bizottságban voltak viták, de a dolgokat el lehetett intézni. De kifelé a dolog úgy nézett ki, hogy az értelmiség és politikusi szerep összeférhetetlen. Gondolj bele, mondjuk egy futballcsapatot, amelynek van egy edzése és taktikákat dolgoznak ki. Olyan nincsen, hogy ha valakik ott megbeszélnek most a szabadrúgást, így fogjuk rúgni ilyen felállásban, hogy a szögletnek ilyen variációi vannak. Most egy, ha nem ért egyet, akkor ne lehessen eldönteni. Ha nem ért egyet, akkor elmegy és elmondja a sajtónak lenyilatkozza, hogy szerinte mit kellene csinálni, tehát ráadásul mondom az is egy teher, hogy akkor, aki bizonyos értelemben egy párt fegyelmet megkövetelne, az az bekerül az elvtelen megalkuvó szerepébe, míg felértékelődik a párt állandó kritikusa. Én az SZDSZ-t 20 év alatt nyilvánosan nem bíráltam soha. Ezért is egyébként. Az más kérdés, hogy a fennmaradt narratívák az SZDSZ-ről azok elég egy oldalról származnak. Na mindegy. Ez volt a második dolog, ami strukturálisan tönkretette az SZDSZ-t.

A harmadik dolog az volt, hogy az SZDSZ nem épített ki klientúrát. Az MSZP-nek volt egy igen nagy klientúrája, ami folyamatosan erodálódott, és alapvetően a közigazgatási apparátus, önkormányzati apparátus a régi szakszervezetekre épült, de ez egy folyamatosan morzsoló dolog volt, amiből azonban jó sokáig meg lehetett élni. A másik oldalon ilyen ellenklientúrák nem tudtak kiépülni, amit aztán a Fidesz később viszont felépített.

Vicces, amikor azt mondják, hogy SZDSZ közeli üzletember, olyan gyakorlatilag nincsen. Ha le akarom fordítani, vagy ha valakit le akarnak zsidózni, akkor az van, hogy SZDSZ közeli üzletembernek van kinevezve.

R.: Nagyon élesen fogalmazol, de megteheted.

M.B.: Tényleg ez volt, ez azt jelenti, hogyha ebben a kelet európai régióban azokat a könyveket, amiket a kelet európai rendszerek különböző típusairól írunk, arról van szó, hogy ezt, ahol nincs autokratikus rendszer, nincsen önkényuralmi rendszer. Ezt patronális demokráciának hívom a liberális demokráciával szemben, ami azt jelenti, hogy patrónus kliens hálózatok küzdenek egymással pártok formájában. De semelyik patrónus kliens hálózat nincs abban a helyzetben, hogy likvidálni tudja az alternatív patrónus kliens hálózatokat. Ez történik Bulgáriában, Romániában, Szlovákiában, Ukrajnában stb. és van olyan helyzetben Magyarország az Európai Unióban, és egyedülálló abban a helyzetben, hogy a 2010-es kétharmados győzelemben lényegében egy egyközpontú patrónus kliens hálózatot eredményezett, ami mindent a likvidált és maga alá gyűrt.

R.: Térjünk vissza a kérdéssorra. Hogyan élted meg az alakuló üléseken a bizottság és a többi helyek elosztásáról szóló egyeztetéseket és hogyan változott a politikai kultúra az egyes ciklusokon át?

M.B.: Erről olyan sokat nem tudok mondani. Utólagosan vannak az embernek, viszonylag kellemesebb emlékei róla. Én az Önkormányzati bizottságban voltam benne, de azt el kell mondanom, hogy amikor az első frakcióülésen a választás után Tihanyban tartottunk frakció hétvégét, akkor leosztották a bizottsági vezető helyeket. Az SZDSZ-nek jutott az Önkormányzati bizottság elnöki hely. Fontos volt igen, akkor a frakció nekem szavazta meg, hogy legyek én az Önkormányzati bizottságnak az elnöke, és akkor ott több napos ülés volt. Másnap mondtam, hogy köszönöm nem kérem és szerintem legyen a Wekler Ferenc, mert én nem akarok, mert nem értek úgy hozzá, mint ahogy ő értett. Ez megint arra vonatkozik, hogy a Wekler nem volt SZDSZ tag a két forduló között, és mint független polgármester döntött úgy, hogy az SZDSZ frakciójába ül. Tehát magyarul megint azt mondom, hogy olyan pártvezetés volt, amely nyitotta a teret. Én bizottsági pozíciót nem kértem magamnak, de bizottságnak voltam tagja. De egyébként inkább a párt ügyeivel voltam főleg elfoglalva.

R.: Kérdeznem kell megint. Egy-egy személyesen fontosnak tartott történetet meséltél, a kiemelkedő törvényjavaslat gondozása vagy fontos történelmi esemény, amelyben közreműködtél?

M.B.: Törvényeknél egyetlen emlékem a médiatörvény. Azért a médiatörvény, mert ugye már kilencvenötöt írtunk, de én előtte konkrét törvényekbe nem folytam bele. Például a Zétényi-Takács stb., ezekbe én nem folytam bele. Kilencvennégyen voltunk, csinálták azt eleget.

A médiatörvénynél viszont az volt, hogy 1994 után, miután hozzánk bekerült a három Fideszes, Fodor, Ungár Klára és a Molnár Peti, Haraszi Miki és Molnár Peti voltak azok, akik az SZDSZ részéről a médiatörvényért felelősek voltak.

R.: 1995. májusban adták be a törvényjavaslatot.

M.B.: A kérdés az volt, hogy megnyerhető-e minden. Tehát magyarul úgy voltam a 18 százalékos SZDSZ-szel, hogy az nem megnyerhető, hogy a pártunk összes igénye teljesüljön, ami egyébként szembe megy minden más igényekkel, tehát az ember súlyozni próbált ebben, hogy mi legyen. Ráadásul volt olyan pont, amikor arról volt szó, hogy egyáltalán ne legyenek privatizált csatornák, hanem hogy csak az állami közszolgáltatásra koncentráljanak. Én viszont azon a véleményen voltam, hogy igenis legyenek és azon, hogy ne egy legyen, mert ha csak egy van, akkor az ugyanolyan lesz mint, az állami. De akkor ez ellen volt a Fidesz is és az MDF is. De az MSZP sem igazán támogatta. Én azt éreztem fontosnak, hogy odáig el tudjuk vinni, hogy mindegy, hogy mi van a közszolgáltatival, legyen legalább két privatizált országos kereskedelmi csatorna. És ezt elértük. Az más kérdés, hogy amikor a privatizálás zajlott, akkor Horn Gyula lényegében a Baló által képviselt Lauderéket preferálta. Ők egy izraeli társaság voltak.

R.: Én a közszolgálati televíziózással foglalkozom, a kereskedelmit kevésbé tudom.

M.B.: A TV2, amit a Tolvaj Feriék csináltak, a másik pedig az RTL Klub. Ők nyertek.

R.: De az már utána volt.

M.B.: Igen, amikor megtörtént a privatizálása ezeknek a csatornáknak és az az igazság, hogy ezeknek a privatizált csatornáknak azért iszonyatos fontossága volt, hogy ne egy egyoldalú média izé legyen. Aztán különösen mondjuk 1998 után, amikor jött a Fidesz vissza, hát csak zárójelben mondom, mert nem szokták, hogy szerintem egy olyan műsornak, mint a Heti Hetes, hát elég nagy véleményformáló szerepe volt.

R.: Borzasztó volt. Rettenetesen utáltam. De muszáj volt néha nézni, mert akkor voltál képbem, hogy mit gondol a másik fél.

M.B.: Szörnyű, de ez egy olyan kritikai műsor volt, ami szerintem a Fidesz bukásához elég jelentősen hozzájárult anélkül, hogy bárkinek alá lett volna rendelve. Nem volt pártokhoz bekötve, érted? Nem volt pártokhoz bekötve!!! Na, mindegy tehát magyarul a két független országos tévécsatorna az egy fontos történet volt, tehát nekem ehhez a törvényhez kötődik a legtöbb élményem. Később konkrét törvényeknél, természetesen miniszterként az oktatási törvények voltak még fontosak.

Mondjuk voltak nagyon fontosak, amikor már nem vagyok benne ebben a dologban. 2007-2008-2009-ben ott volt a női kvóta, a távoktatással kapcsolatos téma, a családon belüli erőszak, amit aztán az MSZP nem támogatót, amilyen hülye volt.

Az első miniszterségem idején 1996 januártól 1998 áprilisáig ugye ott volt a közoktatási törvény is, a felsőoktatási törvény módosítása, komplett nagy módosításokkal, a népművelési vagy művelődési törvény létrehozása, és aztán különböző projektek, sulinet és a többi és aztán ugyanígy a második időszakban is a felsőoktatási reform és a közoktatási törvény módosítása.

R.: Sztereotípiákat fogok felolvasni. Kérlek, reflektálj ezekre. Az első parlament bölcsész vagy filozófus volt, de aztán jöttek a jogászok.

M.B.: Hát, sok jogász volt nálunk is már, az biztos, hogyha megnézed az egymást követő parlamentek összetételét, de ez most különösen áll a jelenlegire, hogy a tagoknak saját teljesítményük valójában nincsen a képviselői teljesítmény előtt. Ha megnézzük mondjuk az SZDSZ-nek a parlamenti ülését, de pláne a listáját, akkor ott csupa olyan ember van, de legalább a fele, kétharmada, akinek országosan elismerhető, egy adott szakmának a csúcsaihoz köthető teljesítménye volt. Ma, ha megnézem a mostani bármelyik pártnak a politikusait, sehol senkinek ilyen személyes teljesítménye nincsen.

R.: Romlik a politikai kultúra.

M.B.: Hát igen, de ez természetes, mármint nem természetes, de mesterségesen csinálják. Politikai kultúráról nem tudok beszélni, de hát amikor egy önkényuralmi rendszer van az, természetesen annak a vonatkozásában politikai kultúráról nincs mit beszélni. Erőből kormányoz, és egyébként propagandát fejt ki, tehát ilyen értelemben nincs mit beszélni róla. Ráadásul a politikai kultúra most azt feltételezi, azt feltételezzük, hogy a kormánynak kritikai alapon kellene állnia az ellenzéki pártokkal szemben. És a cél lenne közös nevezőt keresni, bizonyos kérdések megvitatására a kormánypártokkal. De én szerintem mára ez lehetetlen, mert amilyen értékek mentén a jelenlegi kormányzat működik, hát, mondjuk ezzel nem mondok újat...posztkommunista maffiaállamnak hívom ezt a rendszert, ami azt jelenti, hogy Magyarországnak nem kormánya van, hanem bünszervezete. És ennek kettős motivációja van: a hatalomkoncentráció és a személyes vagyonosodás. És ennek van alárendelve minden. A probléma az, hogy az ellenzék az kormánykritikai alapon kell álljon. A kormánykritikai alapnak az a lényege, hogy az alapvető értékekben mi, ellenzékiek megegyezünk, és legfeljebb más és más típusú politikai cselekvést képzelünk el mögé, azt is jelenti, hogy elismerjük, hogy mindkét fél azt szeretné, hogy magas színvonalú oktatás jusson például mindenkinek. Csak hát azokban az eszközökben nem értünk egyet, ahogy ezt a közösen elfogadott nemes célt teljesíteni lehetne. Én pedig azt mondom, hogy 2010 óta szakpolitikai motivációja semmilyen úgynevezett szakpolitikai döntésnek nincsen, csak szakpolitikai következménye van. Valójában hatalmpolitikai és vagyonosodási motivációja van akkor is, ha oktatáspolitikáról van szó. A szó hagyományos értelmében nem tudunk beszélni, és ha nem tudunk beszélni hagyományos értelemben vett szakpolitikákról, akkor politikai kultúráról se tudunk igazán beszélni. Lényegében érvek soha semmilyen módon nem hangzanak el a kormányzat részéről, jól kimért vádaskodások rágalalmazások és gyűlöletkeltő kampányok zajlanak.

R.: Túl sokat módosította az Országgyűlés az Alkotmányt.

M.B.: Hát persze, de azért, hogy az Alkotmány a rendszerváltást szolgálja. Megalkotta és módosította az Alkotmányt még a kvázi Nemzeti Kerekasztal. Ami a Nemzeti Kerekasztal tárgyalásokat illeti, ebben mi következetesen arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy semmit ne döntsünk el azon kívül, ami a szabad választásokhoz szükséges. Tehát, hogy arról döntsenek a szabad választások előtt, ami azt jelenti, hogy véleménynyilvánítási szabadság, az egyesülési szabadság, gyülekezési szabadság, választójog.

R.: Kellott egy demokratikus alkotmány.

M.B.: Meg hát választójogi törvény és a többi, de más kérdésekről, amiről már szabadon választott parlamentnek kellene döntenie, arról ne, az csak utána történjen meg, ha van új demokratikus kormány. Aztán jött a paktum, amikor megegyeztünk bizonyos újabb alkotmányos dologban. Aztán már nem volt olyan sok változtatás rajta.

Ami 2010 után történt, azt én nem tekintem alkotmányos rendnek. Ahol mondjuk a választójogi törvényt egyoldalúan 7-8 hullámban háromszáz helyen változtatják az éppen aktuális igényeknek megfelelően.

R.: Két pólusú a magyar pártrendszer.

M.B.: Hát már két pólusú se nagyon, az az igazság, mert hogy egy önkényuralmi rendszerben, mint a magyar rendszer, ami a volt szovjet és közép ázsiai rendszerekhez

hasonlatos, ott az ellenzéki pártok nem olyan típusú ellenzéki pártok, mint amilyenek a nyugat európai demokráciákban vannak. Ennek én négy típusát különböztetem meg: egyik a marginalizált párt, amely nincs alávetve az uralkodó pártnak, de nem jelentős, lásd DK például. Aztán vannak a háziasított pártok. Ilyennek tekintem az MSZP-t az LMP-t. Vannak az ún. likvidált pártok, amelyeket persze lehet jogilag is felszámolni meg anyagilag is. Ilyen a Jobbik.

De most éppen az ellenzék egészét akarják 3 milliárdra büntetni és kvázi anyagi eszközökkel likvidálni és aztán vannak az olyan ellenzéki pártok, amelyeket maguk a kormánypártok hoznak létre, mint például a Mi Hazánk Mozgalom és azokat megtámogatják pénzzel, médiával, satöbbivel. Tehát ezt két pólusnak nehéz már nevezni.

R.: Túl sok törvényt gyárt a Parlament.

M.B.: Igen, mert a törvények funkciója az lenne alapvetően, hogy normatív szabályokat hozzanak. Ezzel szemben testre szabott törvényalkotás zajlik, tehát ez azt jelenti, hogy a törvények azok nem mások, mint bizonyos hatalmi igények diszkrecionális eszközökkel történő kielégítése, törvények formájában.

R.: Háromszáznál is több képviselő túl sok volt.

M.B.: Igen, erről lehet vitatkozni, azzal önmagában nincs baj, hogy kétszáz képviselő van, az igazi baj azzal van, hogy nem arányos a képviselői, nem arányos a választási rendszer.

R.: Hogyan látja az akkori képviselői munkáját és politikai nézeteit?

M.B.: Rendben vagyok vele. Munkamegosztás volt, hogy ki éppen milyen témákkal foglalkozott és miben hogyan van benne. Senki nem látja el az összes funkciót egymagában. Ennek a munkamegosztásnak a keretében nekem igazság szerint két területem volt. Vagy kampányfőnök voltam, vagy miniszter és akkor magammal rendben is voltam.

R.: Vállalná ma képviselőiséget?

M.B.: Ezt azért nem tartom jó kérdésnek. A kérdés az, hogy alkalmas lennék-e. Egy normális demokráciában alkalmas lennék. Ha úgy tesszük fel a kérdést, hogy van-e bármilyen ambíció, akkor nincsen, mert bizonyos brandek lejárnak, tehát magyarul az embernek szembe kell néznie azzal, hogy mi ő, mi az, amit ténylegesen magáról gondol és mi az, ami mondjuk egy 20 éves parlamenti, nyílt politikusi életútra ráakódik. Én nem érzem magam alkalmasnak arra, hogy mondjuk a jelenlegi rendszerrel szembeni fellépést ne értelmiségiként, hanem politikusként képviseljek, mert az a brand, ami Magyar Bálint volt, azért az egy töredezett, erodálódott brand és ezzel én nem terhelnék semmilyen politikai mozgalmat. Benne voltam mindenben, amiben csak lehetett, és ennek vannak következményei.

R.: Tartod a kapcsolatot a régi képviselőtársakkal? Valakivel még most is jóban vagy?

M.B.: Jó néhányval, persze. Rajk Laci-val természetesen. És van egy nagyon szűk baráti kör, aminek a része vagyok. Ebben benne volt Konrád György, Haraszi Miklós, Pető Iván, Kuncze Gábor. Tehát ezzel a közösséggel, de hát jó néhány mással is olykor.

R.: Jelenleg van valamilyen közéleti aktivitásod csinálsz most valami?

M.B.: Nem közéletnek nevezném, író vagyok, írom a könyveket és ezzel elvagyok, de mondjuk nem mintha bármi hatással lenne mondjuk az ellenzéki politikusi körre. Tehát az alapvető kérdés, hogy rendszerkritikai alapon állsz-e, vagy kormánykritikai alapon. Az ellenzéknek meg kéne értenie, hogy ez a kettő nem vegyíthető, ha egyszer egy önkényuralmi rendszerben vagy, akkor nem tudsz más lenni, mint rendszerkritikai. Na, most ahhoz, hogy rendszerkritikai alapon állj, ahhoz, hogy tudd, hogy mit csinálsz politikusként, az azzal kezdődik, hogy tudod, mi a rendszer. Itt ezt már maga az ellenzék is megbélyegzi, és úgy mondja, hogy hát erről nem vitatkozunk. Így is lehet hívni, úgy is lehet hívni, amúgy is lehet hívni. Hát ez egy hülyeség. Én szerintem ez olyan, mint hogyha mondja az ellenzék nem kell szörszálhasogatni menjünk akciózni. Na most olyan mintha azt mondanád, hogy menjünk vadászni és akkor megkezdod, mit akarsz pontyot akarsz fogni vagy medvét akarsz löni vagy

nyúlra méysz vagy fácánra? Mindegyik más és mást igényel. Tehát egyik ott kezdődik, hogy mi a rendszer, a rendszerből következik a nyelv, a nyelvből következik a stratégia, a stratégiából a program, és aztán az akció és itt teljesen fordítva van a dolog. Mondjuk ilyen új pártnál, mint a Momentum, kitalálnak valami akciót, mert azt hiszik, hogy akkor majd a TV Híradó ott van és akkor nézzük ezt az akciót és utána akció akció hátán és a dolog sehova nem vezet, mert nincsen belseje. Olyan, mint a Peer Gynt-ben a hagyma monológ, hogy csak bontod le az akciókat és láthatóan a végén üres az egész. És ezt semelyik párt nem tudja, semelyik ellenzéki párt nem tudja, hogy hogyan kéne egy önkényuralmi rendszerben ellenzéki pártként fellépni.

R.: Őszintén megtisztelve érzem magam. A kérdéssornak vége van, de 1500 kérdést tudnék még feltenni, de akkor reggel 6:00-ig itt ülünk. Így is mindjárt este fél 9. Nagyon köszönöm a lehetőséget, és remélem majd még összesodor bennünket az élet és még lesz lehetőségünk a beszélgetésünket folytatni.